

JANUBIY OROL BOYI IQLIM SHAROITI

Imanmurzaev Adilbek Qaldibaevich

Qoraqalpoq davlat universiteti

E-mail: adilbek.qaldibaevich.96@mail.ru

Abdullaev Tozabek Jumabay O‘g‘li

Qoraqalpoq davlat universiteti

E-mail: abdullaevtozabek@g.mail.com

ANNOTATSIYA

Quyida amudaryo geografik okrugining iqlimi o‘zgarishi, hozirgi vaqtdagi iqlim ko‘rsatkichlari tahlil qilindi. Tanlangan meteostansiyalarda havo harorati ko‘rsatkichlari analiz qilindi va baholandi.

Kalit so‘zlar: iqlim o‘zgarishi, havo harorati yozgi termik harorat

CLIMATE CONDITIONS AROUND THE SOUTH ISLAND

ABSTRACT

Climate change of the Lower Amudarya geographical district, current climate indicators were analyzed. Air temperature indicators at selected meteorological stations were analyzed and evaluated.

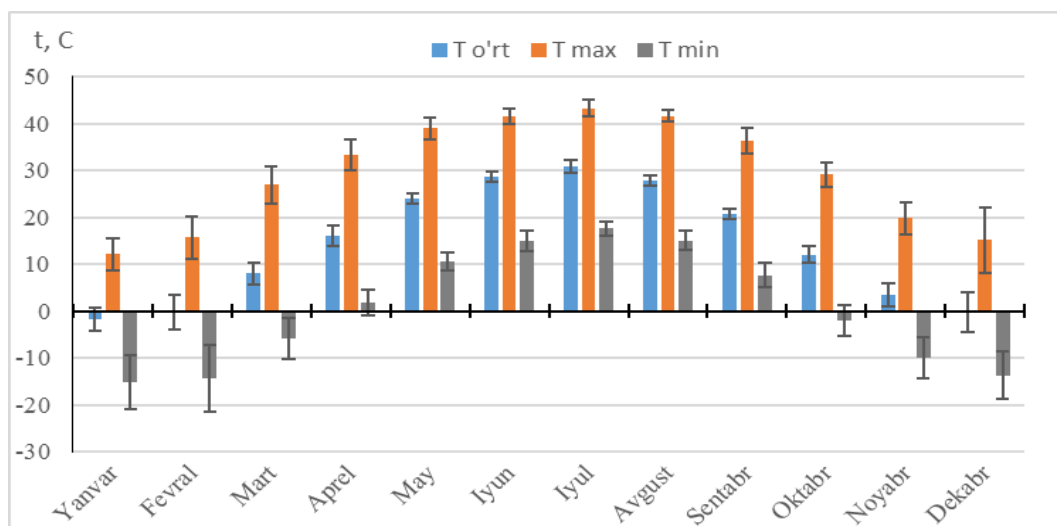
Keywords: climate change, air temperature, summer thermal temperature

Quyida amudaryo okrugi turon provinsiyasining shimolida joylashganligi sababli iqlimi keskin kontinental hisoblanadi va shu sababli qishi nisbatan sovuq, yozi esa jazirama issliq havo harorat kuzatiladi. Quyida amudaryo tabiiy geografik okrugining maydoni 50 ming km² atrofida. Quyida amudaryo okrugi O‘rto osiyodagi eng

qurg‘oqchil ya’ni arid hududda joylashgan. Hozirgi vaqtda Orol dengizining qurishi quyi amudaryo okrugi iqlimiga o‘zining salbiy ta’sirini ko‘rsatdi. Bunga misollardan biri 2019 yilda tuzli bo‘ro‘nlar kuzatilishi, oxirgi o‘n yillikda havo harorati ko‘tarilishi, yozgi issiq kunlarning o‘rtishi, xavfli gidrometeorologik hodisalarning kuzatilishi bunga yaqqol da’lil boladi. Quyi amudaryo geografik hududini gidrometeorologik jihatdan o‘rganish **dolzarb** masalardan biri hisoblanadi [8, 1-b].

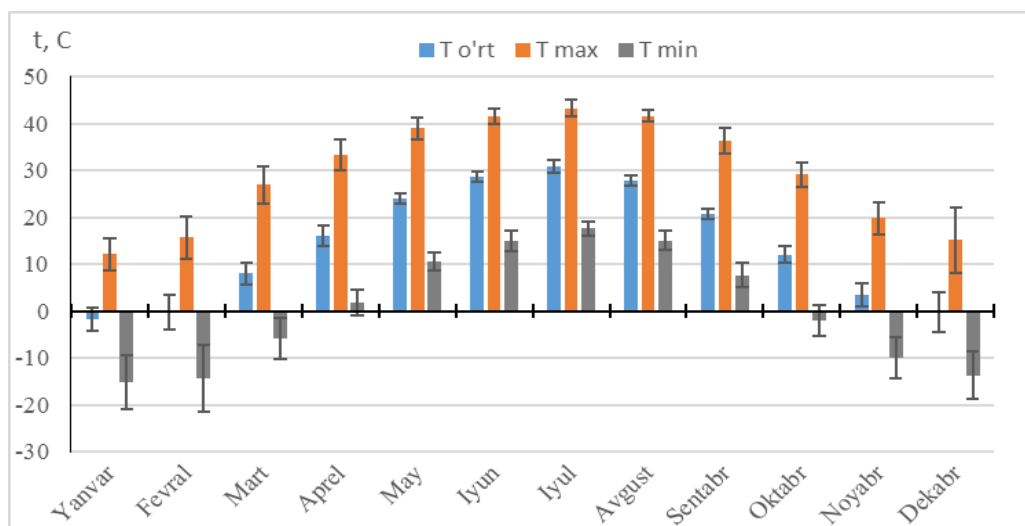
Ushbu maqolada Qoraqalpog‘istonda Respublikasida joylashgan meteorologik meteostansiyalar ha’m o‘rganildi. Hozirgi kunda Qoraqalpog‘iston Respublikasida 10 ta meteorologik stantsiyada doimiy meteorologik kuzatishlar olib boriladi. Alohida ta’kidlash lozimki, mazkur meteorologik stantsiyalarning hammasiga avtomatik kuzatish qurilmalari o‘rnatilgan. Ularning barcha kuzatish ma’lumotlarini O‘zgidromet markaziga va boshqa zarur joylarga onlayn tizimda uzatib beradi. Meteorologik stansiyalarda havo harorat, havo bosimi, shamol tezligi va yo‘nalishi, nisbiy namlik tuproq yuzasi harorat ko‘rsatkichlari aniqlanadi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasida joylashgan Qo‘ng‘irot meteostantsiyasida 1991-2021 yillarda kuzatilgan o‘rtacha havo harorati maksimal va minimal havo haroratlari tahlil qilindi (1.1-rasm). Qo‘ng‘irot meteostantsiyasida to‘plangan ma’lumotlar maksimal havo harorati asosida fasllar bo‘yicha taqsimlandi. Unga ko‘ra, yoz oyidagi maksimal havo harorati $+49,7^{\circ}\text{C}$ teng va 2019 yilda kuzatilgan. 2016 yilda qish oyida maksimal havo harorati $+26,7^{\circ}\text{C}$ sodir bo‘lgan. Tanlangan meteostantsiyada kuz oyidagi maksimal havo harorati 2017 yilda qayd etilgan va $+41,9^{\circ}\text{C}$ teng bo‘lgan. 1991-2021 yillarda Qo‘ng‘irot meteostantsiyasida bahor oyidagi maksimal havo harorati $+43,5^{\circ}\text{C}$ va 2021 yilda kuzatilgan (1.1-rasm). Mazkur meteostantsiyada 1991-2021 yillarda kuzatilgan minimal havo haroratlari fasllar buyicha taqsimlandi. Unga ko‘ra yoz oyidagi minimal havo harorati 3°C va 2016 va 2017 yillarda kuzatilgan. 2016 yilda qish oyida sodir bo‘lgan minimal havo harorati $-31,4^{\circ}\text{C}$ teng. Qo‘ng‘irot meteostantsiyasida kuz oyidagi minimal havo harorati $-23,4^{\circ}\text{C}$ va 1998 yilda qayd etilgan. Tanlangan meteostantsiyada yani Qo‘ng‘irotida bahor oyidagi minimal temperatura $-21,8^{\circ}\text{C}$ va 2011 yilda kuzatilgan (1.1-rasm).

1.1-rasm. Qo'ngirot meteostansiyasida 1991-2021 yillarda kuzatilgan o'rtacha, maksimal, minimal havo harotatlari.

Qoraqalpog'iston Respublikasida joylashgan Bo'ston meteostantsiyasida kuzatilgan meteorologik ko'rsatkichlar jumladan, maksimal minimal o'rtacha oylik havo harotatlari jadval va grafiklarda keltirildi. Bo'ston meteostantsiyasida 2008-2021 yillarda maksimal havo harorati yoz oylarida $+45,9^{\circ}\text{C}$ 2021 yilda kuzatilgan. Bazaviy davr mobaynida kuz oyidagi maksimal havo harorati $+42,3^{\circ}\text{C}$ teng bulgan va 2010 yilda sodir bulgan. Tanlangan meteostantsiyada qish oyidagi maksimal havo harorati ko'rsatkichi $+34,2^{\circ}\text{C}$ qayd etilib 2013 yilda kuzatilgan. Bo'ston meteostantsiyasida kuzatishlar natijasida bahor faslidagi maksimal havo harorati $+43,9^{\circ}\text{C}$ teng bulib 2021 yilda qayd etilgan. Bo'ston meteostantsiyada 2008-2021 yillarda kuzatilgan minimal havo xarotatlari yil fasllari buyicha tahlil kilindi. Unga ko'ra qish oyidagi minimal havo harorati $-25,3^{\circ}\text{C}$ teng bo'lib 2012 yilda kuzatilgan (1.2-rasm). Yoz oylarida minimal havo harorati $-0,1^{\circ}\text{C}$ va 2021 yilda sodir bulgan. Tanlangan meteostantsiyada kuz faslidagi minimal havo harorati $-19,7^{\circ}\text{C}$ qayd etilib 2016 yilda kuzatilgan. 2008-2021 yillarda Bo'ston meteostantsiyada bahor oyidagi minimal havo harorati $-14,9^{\circ}\text{C}$ va 2011 yilda sodir bulgan. Qoraqalpog'iston Respublikasida joylashgan Bo'ston meteostantsiyasida 2008-2021 yillarda kuzatilgan o'rtacha havo harorati tahlil natijasida $14,1^{\circ}\text{C}$ ga teng bo'lganligi aniqlandi.

1.2-rasm. Bo'ston meteostansiyasida 2008-2021 yillarda kuzatilgan o'rtacha, maksimal, minimal havo haroratlari.

XULOSA

Hozirgi davrda iqlim o'zgarishi oqibatlarini aniqlash va baholay olish juda muhim hisoblanadi. Aynan quyi amudaryo ta'biyiy geografik orni jihatdan notekis taqsimlangan. Asosan quyi amudaryo regionida katta qismi cho'l zonasida tashkil topgan. Quyi amudaryo iqlimining o'zgarishida sinoptik jarayonlarni vaqti-vaqti o'zgarib turishi bilan izohlanadi. Masalan: Sovuq havoning shimoldan kelishi, sovuq havoning shimoliy-g'arbdan kelishi kabi sinoptik jarayonlar quyi amudaryo iqlimining o'zgarishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu boisdan havo haroratlari o'zgarish tendensiyalarini to'g'ri baholay olish za'ru'r hisoblanadi. Masalan: Oxirgi o'n yillikda Qoraqalpog'iston Respublikasida joylashgan Bo'ston meteorologik stansiyasida Oxirgi yillarda, hududda yanvar oyining ko'p yillik o'rtacha harorati (-4,5 - -7,6°C) atrofida bo'lib, eng past harorat (-32, - -33°C) ga, ayrim joylarda -40°C gacha pasayganligi kuzatilgan. Iyul oyining o'rtacha harorati +26°C, janubida +27°C, cho'l qismlarida +29°C ni tashkil etadi. Eng yuqori harorat esa +41 - +42°C, mutlaq yuqori harorat esa +45°C gacha ko'tarilgan. Quyi Amudaryo O'rta Osiyodagi eng qurg'oqchil hududlardan biri bo'lib, bu yerda yillik yog'in miqdori 79-108 mm ni tashkil etadi va atmosfera yog'in miqdorining asosiy qismi qish hamda bahor oylariga to'g'ri keladi. Oxirgi o'ttiz yilliklarda Quyi Amudaryoda yozgi havo haroratining 2-2,5°C ga ko'tarilgani, qishki havo haroratning esa 1-2°C ga pasaygani, kuzgi va bahorgi qora

sovuqli kunlarning tez-tez takrorlanishi, havoda nisbiy namlikning kamayishi, chang-to‘zonli shamolli kunlarning ko‘paygani, sovuqsiz davrning qisqargani qayd etilganligi o‘rganildi.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI :

1. Матмуратов Д. Агроклиматические условия Северо-Западного Узбекистана. Нукус, Каракалпакистан, 1989
2. Муминов Ф.А., Абдуллаев Х. М. Агроклиматические ресурсы Узбекистана. - Ташкент: САНИГМИ, 1997
3. Рахманова Ф.Ф. Агроклиматическая оценка термических ресурсов вегетационного периода с учетом условий созревания коробочек хлопчатника в Узбекистане // Труды САНИГМИ. - 1988.
4. Рейзвих О.Н. Агроклиматические основы фитомелиорации освоения пустынь // Проблемы освоения пустынь. - 1989
5. Спекторман Т.Ю. Оценка изменений основных климатических характеристик по территории Узбекистана // Труды НИГМИ. - 2006.
6. Чуб В.Е. Изменение климата и его влияние на природно-ресурсный потенциал Республики Узбекистан. - Ташкент: САНИГМИ,
7. Чуб В.Е. Изменение климата и его влияние на гидрометеорологические процессы, агроклиматические и водные ресурсы Республики Узбекистан. -Ташкент:Ворис нашриёт, 2007.

Internet manbalari.

- 8.<http://geografiya.uz/ozbekiston-tabiiy-geografiyasi/11582-quyi-amudaryo-tabiiy-geografik-okrugi.html>